

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FAKULTA ZDRAVOTNICKÝCH VĚD

Ústav ošetrovatelství

Martina Doleželová

**Specifika ošetrovatelské péče u vybraného etnika**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Marinella Danosová, (DiS.)

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené bibliografické a elektronické zdroje.

Olomouc 28. 4. 2017

.....

Podpis

## **Poděkování**

Děkuji Mgr. Marinelle Danosové, (DiS.), za odborné vedení a cenné rady při zpracování této bakalářské práce.

## **ANOTACE**

**Typ závěrečné práce:** Bakalářská práce

**Téma práce:** Multikulturní ošetrovatelství

**Název práce:** Specifika ošetrovatelské péče u vybraného etnika

**Název práce v AJ:** Specifics of nursing care in selected ethnic groups

**Datum zadání:** 2017-01-30

**Datum odevzdání:** 2017-04-28

**Vysoká škola, fakulta, ústav:** Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta zdravotnických věd

Ústav ošetrovatelství

**Autor:** Martina Doleželová

**Vedoucí:** Mgr. Marinella Danosová, (DiS.)

**Oponent:**

**Abstrakt v ČJ:** Přehledová bakalářská práce se zabývá zvyky a tradicemi muslimského etnika, při narození, dále je zde popsán pohled na umírání a smrt, pohřeb a s ním spojené rituály. Tato práce seznamuje všeobecné sestry a další zdravotnické pracovníky s tím, jak se chovat k pacientům muslimského etnika, kteří čelí nevléčitelným nemocem, nebo přivedou nový život na svět. Všeobecné sestry, nebo zdravotničtí pracovníci, mohou díky těmto znalostem poskytnout kulturně ohleduplnou péči pacientům tohoto etnika.

**Abstrakt v AJ:** This summarizing bachelor thesis describes customs and traditions of the Muslim ethnicity, at birth, there is also described view on dying and death, burial and associated rituals. The thesis brings nurses and other health workers how to treat patients Muslim ethnicities, who are facing an incurable illness or bring new life into the world. Nurses or medical staff may because of this knowledge to provide culturally sensitive care to patients of this ethnicity.

**Klíčová slova v ČJ:** Muslimové, umírání, smrt, narození, pohřeb, tradice a zvyky

**Klíčová slova v AJ:** Muslims, dying, death, birth, funeral, customs and traditions

**Rozsah:** 33s

## **Obsah**

ÚVOD .....	7
1 POPIS REŠERŠNÍ STRATEGIE .....	9
2 Rituál zrození u muslimského etnika .....	12
3 Umírání a smrt u muslimského etnika .....	17
4 Pohřeb, pohřební rituály a truchlení u muslimského etnika .....	23
VÝZNAM A LIMITACE DOHLEDANÝCH POZNATKŮ.....	28
ZÁVĚR.....	29
REFERENČNÍ SEZNAM.....	31

## ÚVOD

V České republice je podle posledního sčítání lidu z roku 2011 Českým statistickým úřadem 3358 osob islámského vyznání (Český statistický úřad, 2011). V České republice v roce 1908 vzniklo Ústředí muslimských obcí, které mělo za úkol vytvořit jednotnou muslimskou komunitu. V roce 1934 vznikla první Muslimská náboženská obec pro Československo. Islám, je plné „odevzdání se“ do rukou Božích. Je to monoteistické náboženství spojující náboženství, kult, tradici, životní zásady a myšlenku života v komunitě. Vedle judaismu a křesťanství je třetím nejmladším monoteistickým náboženstvím (Tothová, 2012, s. 153). Vznik islámu je spjat s prorokem Muhammadem v 7. soletí. V současné době je nejrychleji rostoucím náboženstvím, ke kterému se hlásí více než jedna miliarda lidí, proto je také označováno jako druhé nejrozšířenější náboženství světa. Islám uznává jen jednoho Boha a to Alláha. Posledním a nejvyšším prorokem islámu je Mohammed, mimo něj islám uznává i Abrahama, Izák, Jákoba, Ismaela, Gabriela, Josefa, nebo Ježíše Krista. Muslimové jsou ti, kteří uznávají Alláha a podřizují se mu. Muslimové se dělí na sunnity a šíity. Každá z těchto skupin se liší názorem, kdo měl po smrti proroka Muhammeda zaujmout jeho místo (Mendel, 2016, s. 17-19). Za svatou knihu, se považuje Korán, ve kterém jsou zaznamenány kulturní zvyky, víra, společenské chování a morální učení každého muslima. Korán podle muslimů obsahuje slovo Boží. Korán společně se sunnou tvoří základ islámského práva. Sunna je islámská tradice a soubor norem (Malecká, 2014, s. 11). Náboženské úkoly muslima jsou vyjádřeny v pěti pilířích islámu (arkán ad-dín). Je to soubor rituálních povinností každého muslima. Mezi pilíře patří šaháda, salát, zakát, sawm a hadždž. Šaháda je vyznání víry, které zašeptá otec svému narozenému synovi do ouška a syn umírajícímu otci. Salát je modlitba, je to podstata vztahu člověka k Bohu. Muslim tuto modlitbu musí provádět pětkrát denně. Zakát je povinná almužna, která je odváděna do obecní pokladny. Sawm, neboli půst a hadždž je posledním a důležitým pilířem. Hadždž je pouť do Mekky, kterou musí každý muslim aspoň jednou za život absolvovat (Hájek, Bahbouh, 2016, s. 18-21).

Cílem přehledové bakalářské práce je odpovědět na otázku: „Jaké poznatky z pohledu multikulturního ošetřovatelství jsou publikovány v oblasti rituálů zrození, umírání a smrti a pohřbu a rituálů s ním spojených u muslimského etnika?“

Pro vypracování přehledové bakalářské práce byly stanoveny tyto cíle:

Cíl 1: Předložit dohledané publikované poznatky o rituálech zrození u muslimského etnika.

Cíl 2: Předložit dohledané publikované poznatky o umírání a smrti u muslimského etnika.

Cíl 3: Předložit dohledané publikované poznatky o pohřbu, pohřebních rituálech a truchlení u muslimského etnika.

Vstupní studijní literatura k osvojení problematiky zkoumané oblasti:

HÁJEK, Marcel a BAHBOUH, Charif. *Muslimský pacient: principy diagnostiky, terapie a komunikace: manuál o zásadách medicínského přístupu pro české či slovenské lékaře a zdravotníky praktikující v zemích islámu*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2016. 199 stran. ISBN 978-80-247-5631-8.

MALECKÁ, Jana. *Narození, svatba a pohřeb v sunnitském islámu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 227 s. Etnologické studie; 17. ISBN 978-80-210-7212-1.

MENDEL, Miloš. *Muslimové a jejich svět: o víře, zvyklostech a smýšlení vyznavačů islámu*. Praha: Dingir, 2016. 299 stran. ISBN 978-80-86779-42-3.

TÓTHOVÁ, Valérie a kol. *Kulturně kompetentní péče u vybraných minoritních skupin*. 1. vyd. Praha: Triton, 2012. 277 s. ISBN 978-80-7387-645-6.

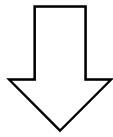


# 1 POPIS REŠERŠNÍ STRATEGIE

## ALGORITMUS REŠERŠNÍ ČINNOSTI



### VYHLEDÁVACÍ KRITÉRIA:

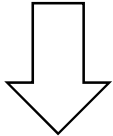
- **klíčová slova v ČJ:** Muslimové, umírání, smrt, narození, pohřeb, tradice a zvyky
  - **klíčová slova v AJ:** Muslims, dying, death, birth, funeral, customs and traditions
  - **jazyk:** čeština, angličtina
  - **období:** 2006 – 2016
  - **další kritéria:** recenzované články a periodika
- 

### DATABÁZE:

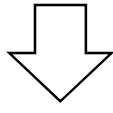
GOOGLE SCHOLAR, EBSCO, PUBMED, GOOGLE



Nalezeno 134 článků



### Vyřazující kritéria:

- duplicitní texty
  - kvalifikační práce
  - články, které nesplnily kritéria
  - články, které se netýkají cílů
- 

**SUMARIZACE VYUŽITÝCH DATABÁZÍ A DOHLEDANÝCH DOKUMENTŮ:**

GOOGLE SCHOLAR – 15

EBSCO – 4

PUBMED – 3

GOOGLE - 3

**SUMARIZACE DOHLEDANÝCH PERIODIK A DOKUMENTŮ:**

## ČESKÁ PERIODIKA

Paideia: Philosophical e-journal of Charles University 1 článek

## ZAHRANIČNÍ PERIODIKA

Advances in Palliative Medicine 1 článek

Archives of Disease in Childhood 1 článek

BioMed Research International 1 článek

English Language Teaching 1 článek

Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine 1 článek

Global Bioethics 1 článek

International Journal of English Linguistics 1 článek

International Journal of Pediatrics 1 článek

Iranian journal of allergy, asthma and imunology 1 článek

Journal of Cancer Prevention 1 článek

Journal of Pain and Symptom Management 1 článek

Palliative and Supportive Care 1 článek

The Annals of Saudi Medicine 1 článek

The Islamic Bulletin 1 článek

The Lancet Oncology 1 článek

The Loddon Mallee Regional Palliative Consortium 1 článek

The Religion of Islam 3 články

Legislativa ČR vztahující se k dané problematice 1 článek

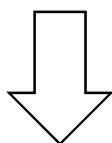
## INTERNETOVÉ STRÁNKY

Council on Foreign Relations 1 článek

Islamic Council of Victoria 1 článek

The Islamic Association of Raleigh 1 článek

World Health Organozation 1 článek



Pro tvorbu bakalářské práce bylo použito 24 článků, 1 monografie

## 2 Rituál zrození u muslimského etnika

Děti jsou vzácný dar od Boha, a požehnání. Jednou z nejdůležitějších povinností v islámu je pro rodiče milovat a živit jejich děti. Děti mají právo na ochranu a právo učit se, jak uctívat a poslouchat Boha (Khademi, Abbasi, Bahreini, Saeidi, 2016, s. 1297). V průběhu celého těhotenství se musí nastávající rodiče připravit na nový přírůstek. Matka se musí postarat o sebe tím, že jí zdravě, má dostatek odpočinku, a vyhledá lékařskou pomoc vždy, když ji potřebuje. Příprava na porod zahrnuje také modlení se k Bohu (Stacey, 2010, s. 4). Děti jsou považovány za důležitou součást rodiny a počtem dětí je měřena síla a také postavení rodiny jako sociální jednotky. Podle počtu chlapců v rodině je posuzována úspěšnost otce jako hlavy rodiny (Dvořáková, 2008, s. 11). Narození dítěte, chlapce nebo dívky, je důvodem k velkým oslavám. Bohužel i dnes mnozí mají stále stereotyp, že dívky jsou nežádoucí a zachází se s nimi odlišně než s chlapci. Muž by se nikdy neměl ptát, jestli je to chlapec nebo dívka, ale nejprve by se měl lékaře zeptat, jestli je jeho dítě v pořádku. Dcery jsou dobro a požehnání a synové jsou laskavost (Khademi, Abbasi, Bahreini, Saeidi, 2016, s. 1299). Synové jsou v muslimském světě považováni za důležitější než dívky, jelikož jsou pokračovateli rodu. S dívkami se v rodině moc nepočítá, protože mnoho dcer ohrožuje prosperitu rodiny (Dvořáková, 2008, s. 11). Tradice však říkají, že chlapci by neměli být upřednostňováni před dívkami, že zvyšování počtu dcer a žen je zdrojem velké odměny. Otec dcery, má podle tradice větší šanci se po smrti dostat do ráje (Stacey, 2010, s. 5). V islámu je jistá etiketa podílející se na uvítání dítěte do rodiny a komunity. Je zde celá řada doporučených rituálů jako například: recitace Adhan a Iqāmah, Aqīqah a sadaqah, Tahneek, Taweez, Ghusl, Walīmah, pojmenování dítěte, obřízka a oholení vlasů (Khademi, Abbasi, Bahreini, Saeidi, 2016, s. 1300-1301). Když přijde velký den, připojí se nový život k nedokonalému světu. Dítě je umístěno do rukou jeho rodičů. Dítě je ihned po narození zabaleno do žluté látky. Po narození dítěte by se měli rodiče pomodlit k bohu a poděkovat mu za narození potomka (Stacey, 2010, s. 6-7). Ihned po narození otec dítěti šeptá do pravého ucha adhán, což je volání k modlitbě a Iqāmah do levého ucha, aby dítě ochránil před zlem. Slova volání k modlitbě jsou často recitována dítěti potichu do pravého ucha brzy po narození. První věc, kterou dítě slyší v tomto světě, jsou slova podrobení se jednomu bohu (Khademi, Abbasi, Bahreini, Saeidi, 2016, s. 1300).

Dalším rituálem je Aqīqah a sadaqah. Aqīqah, Arabské slovo aq znamená "řezat". V terminologii Shari'ah to je oběť z ovcí. Je vyprávěno, že život dítěte je vázán na Aqīqah, a pokud se neuskuteční tento rituál, vystavuje se tím dítě k zármutku, nebo smrti. Když se dítě narodí, je samozřejmostí pro rodinu obětovat jednu nebo dvě ovce a pozvat příbuzné a sousedy

na hostinu, s cílem umožnit ostatním radovat se z narození dítěte. Ovce jsou obětovány pro každé narozené dítě jako znamení vděčnosti k Alláhovi. To se obvykle provádí sedmý den, a maso je rozdělováno mezi členy rodiny a chudé. Aqiqah však není povinná, ale podle Ibn al-Qayyim se tímto dítě přiblíží k bohu brzy poté, co přijde na tento svět. Také je to oběť, kterou se novorozenec vykoupí (Khademi, Abbasi, Bahreini, Saeidi, 2016, s. 1300). Běžně je Aqiqah prováděna obětováním ovcí, ale mohou být obětováni také velbloudi nebo kozy. Pokud se Aqiqah provádí u chlapce, měl by být obětován samec. Jestliže se Aqiqah provádí u dívky, měla by být obětována samička. V případě, že je obětován velbloud, měl by být starý alespoň 5 let, nebo i starší. Pokud se jedná o kozy, měly by být staré alespoň 1 rok, nebo i více. Pokud se jedná o oběť z ovcí, tak by měla být alespoň 6 měsíců stará, nebo i starší, ideální je 7 měsíců. V době porážky zvířete by měly být recitovány tři prosby. Při první prosbě se modlí k Alláhovi a děkují mu za oběť (zvíře), které považují jako dar od něj. Na konci této prosby se musí vždy pronést jméno otce dítěte a jméno jeho otce (dědečka), takže konec této prosby může vypadat například takto: Tahir Ibne (syn) Abdullah. Následující prosba se zaměřuje na pohlaví dítěte, oddanost Bohu a obdiv Alláhovi. Třetí prosba se dělí na prosbu pro syna, nebo pro dceru a musí být vždy zakončena jménem dítěte a jeho otce. Například pokud jméno dítěte je Džabir a jméno jeho otce je Kumayl, pak byste měli říci: Džabir Ibne (syn) Kumayl ( Merali, 2006, s. 67-71). Součástí tohoto rituálu je také Walimah, což je pohoštění příbuzných a známých 7. den po narození dítěte. Při této příležitosti, také mohou rodinní příslušníci a přátelé přinést dítěti dary, sladkosti, nebo hotovost (Khademi, Abbasi, Bahreini, Saeidi, 2016, s. 1300-1301).

Tahneke je rituál, při kterém se brzy po narození, a pokud možno co nejdříve, než je dítě nakrmeno, vloží malý kousek změkklých datlí do úst a ty jsou jemně vtírány do jeho / jejího horního patra. Tam, kde nejsou dostupné datle, mohou být použity náhražky, jako je med. Je to také první věc, kterou by žena měla jíst po porodu. Jíst datle není výhodné pouze pro matku, ale má také vliv na mateřské mléko ( Merali, 2006, s. 65).

Taweez je černý kousek provázku s malým sáčkem modliteb, který je zavázán kolem zápěstí nebo krku dítěte. Tato praxe je běžná mezi Muslimy z indického subkontinentu, kteří se domnívají, že chrání dítě před nemocemi (Stacey, 2010, s. 7-8). Mezi další rituál patří ghusl, což je mytí hlavy po porodu dítěte, kdy se začíná mýt na pravé straně, poté na levé straně hlavičky. Tento rituál se provádí za účelem potěšení Alláha. Nicméně, je třeba poznamenat, že se to provádí pouze v případě, že se tím neohrožuje zdraví dítěte a že to není pro dítě škodlivé ( Merali, 2006, s. 65).

Lidé dávají svým dětem jména, aby se odlišily od ostatních. Islám je kompletní víra, která uznala tento zvyk a její význam. Jména jsou velice důležitá. Jméno osoby vyjadřuje smysl

a stává se symbolem této osoby. Doporučuje se, aby dítě bylo pojmenováno sedmý den po svém narození, avšak islámský učenec Ibn al Qayyim řekl, že se dítě smí pojmenovat ihned po narození, nebo sedmý den, nebo kdykoli před nebo po tomto časovém období. Obvykle jméno dítěti vybírá otec. Odborníci však tvrdí, že by jméno měli vybírat oba rodiče (Stacey, 2010, s. 7-8). Ještě důležitější je, aby dítě mělo správné jméno, jako například 'Abd-Allah nebo' Abd al-Rahmaan. Doporučuje se, aby bylo dítě pojmenováno po prorokovi, nebo jeho předchůdci – otci Ibrahimovi. Je zakázáno používat jména, které patří pouze Bohu, jako je al-Khaaliq (stvořitel) a al-Quddoos (nejsvětější), Malik al-Mulook (král králů). Je také zakázáno používat jména, které znamenají zotročení, nebo něco jiného než Bůh, jako například 'Abd al-'Uzza (slave al-Uzy - pohanské bohyně). Nesmí se používat jména, která mají špatný, nebo nechutný význam, které zní zvláště, nebo zesměšňují osobu a způsobují jí rozpaky (Al-Qawashim, Al-Haq, 2016, s. 177-178). Také by se neměla používat jména, která jsou spojena s hříšníky, nebo tyrany. Některým se také nelíbí, když jsou děti pojmenované po andělech, nebo kapitolách koránu. Proto rodiče musí dávat velký pozor při výběru jména pro své dítě. Člověk by měl respektovat dceru, jejíž jméno je Fatima. Jména Haďrat Fatima mohou být také použity pro jména dcer. Mezi další jména, která se nedoporučují, patří například: Mubāraka, Tahira, Zakiyya, Rāďiya, Mard'iyya, Šiddīqa, Muħaddathah, Muħaddithah a Zahra (Khademi, Abbasi, Bahreini, Saeidi, 2016, s. 1301).

Mezi další tradice patří stříhání vlasů. Vlasy, které rostly v děloze, jsou odstraněny, již tradičně v průběhu sedmého dne života, a jejich hmotnost je ve stříbře darována na charitu. Vlasy by poté měli být pohřbeny v zemi. Vypráví se, že chlapec, který neměl oholené vlasy a byl podán prorokovi, tak k tomuto chlapci se prorok nemodlil do té doby, než se mu všechny vlasy odstranily. Také se doporučuje, aby po oholení hlavy byl dítěti do kůže vmasírován šafrán. Šafrán se však nesmí masírovat do kůže, která je od krve (Merali, 2006, s. 66-67).

Jedním z rituálů týkající se novorozenců je obřízka, která je povinná pro chlapce. Obřízka, holení ochlupení, holení podpaží, stříhání nehtů a oříznutí kníru jsou věci, které jsou spojeny s čistotou a základní podmínkou modlitby a znamenají úplné podřízení se vůli Boží (Stacey, 2010, s. 8). Doporučuje se, aby se provedla 7. den po narození dítěte, může se však udělat i dříve. Obřízka je starověký rituál. V současné době, je mužská obřízka jedním z nejčastějších chirurgických zákroků na celém světě. Mezi výhody obřízky patří snížení rizika nákazy infekcí močových cest, viru lidské imunodeficiencie (HIV) a některých dalších pohlavně přenosných infekcí a rakoviny penisu. Zejména důkazy, které spojují mužskou obřízku se snížením přenosu HIV, vedla k doporučení obřízky jako strategii pro prevenci HIV. Hlavním důvodem mužské obřízky v muslimském světě však nejsou důkazy o snížení přenosu infekcí,

ale dlouholetá tradice (Anwer, Samad, Iftikhar, Baig-Ansari, 2016, s. 1). U dítěte o obřízce rozhodují rodiče, v dospělosti si jedinec může sám rozhodnout, jestli se nechá obřezat nebo ne. Ovšem každý chlapec, nebo muž, který se stává muslimem, musí být obřezán. V imáma as-Sadiq se vypráví, že dítě by mělo být obřezáno, jelikož tělo poté roste rychleji a země má averzi k moči neobřezaných osob. Pokud byla obřízka špatně provedena, musí se do 40 dnů provést znova, jelikož je země náchylná na moč neobřezaných osob a sténá k Alláhovi. Také je v imáma as-Sadiq vyprávěno, že ten, kdo nebyl obřezán by se neměl modlit a pokud zemře, neměla by se ani jeho rodina k němu modlit (Merali, 2006, s. 67). Merali (2006, s. 68) také uvádí, že v době obřízky, je doporučeno recitovat: *"Ó Alláhu! Určitě je v souladu s tvou tradicí a tradicí tvého proroka poslouchat vás a vaše náboženství a plnit vaši vůli, záměr a plnit pravidla, která jsme se rozhodli bezpodmínečně dodržovat. O Alláhu! Očisti ho od hříchů, zvyš jeho věk a uvolni z jeho těla, nemoci a bolesti a zvyš jeho bohatství a zachraň ho před chudobou, protože jistě víš vše lépe než my. "*

Po narození dítěte, se doporučuje kojit. Mateřské mléko bylo navrženo Bohem, aby speciálně odpovídalo potřebám každého jednotlivého dítěte (Stacey, 2010, s. 9-10). Kojení je akt, který je potřebný pro přežití a zdravý růst dítěte. Kojení vytváří neopakovatelné psychosociální pouto mezi matkou a dítětem, posiluje mírně kognitivní vývoj dítěte a je oporou pohody novorozence v prvním roce života. Kromě toho, kojení snižuje riziko komplikací novorozenců, dýchací a jiných nemocí (Khademi, Abbasi, Bahreini, Saeidi, 2016, s. 1302). V tradici z imáma as-Sadiq se říká: *"O matko z Ishaq, nekrm dítě pouze z jednoho prsu, ale krm ho z obou prsů, v jednom z nich je náhražka za jídlo, a ve druhém je náhrada za vodu "*. V další tradici se vypráví, že Alláh umístil do jednoho prsu matky pokrm a do druhého vodu (Merali, 2006, s. 75-76). Je to kulturně a nábožensky důležité pro muslimské ženy, aby kojily své dítě krátce po narození. Po porodu dítěte, mnoho muslimských ženy jí datle, které zlepšují kvalitu mléka. Tato tradice je uvedena i v koránu. Existuje také mnoho odkazů o kojení v Koránu, které podporují muslimské ženy kojit své děti po dobu dvou let (Khademi, Abbasi, Bahreini, Saeidi, 2016, s. 1302).

V muslimské rodině je výchova dítěte nejen na matce, ale také na tchýni, která do výchovy dětí svého syna může jakkoli zasahovat. O dítě se také starají sestry manžela a také manželky bratrů manžela (Dvořáková, 2008, s. 11-12). Doporučuje se, aby si rodinní příslušníci s dětmi hodně hráli a tím formovali jejich povahu. Také se uvádí, že prorok řekl: *„Osoba, která má dítě a stará se o něj, by se měla chovat stejně jako dítě“*. Dále prorok uvádí, že: *„ Neměli byste uhdit své dítě, pokud pláče, protože jejich pláč má určitý smysl. V prvních 4 měsících života pláč vyznává jednotu Alláhovi. V dalších 4 měsících pláčem dítě posílá požehnání*

*prorokovi a své rodině a v dalších 4 měsících když dítě pláče, znamená to, že se modlí za své rodiče“ (Merali, 2006, s. 83-85). Ve výchově dětí jsou hlavními průvodci Korán a hadíthy. Děti by měli ctít své rodiče a ve stáří se o ně postarat (Dvořáková, 2008, s. 12). Rodiče by také měli dítěti dokazovat náklonnost tím, že ho políbí. Prorok uvádí, že ten, kdo nikdy nepolíbil své dítě, bude po smrti trpět v pekelných plamenech (Merali, 2006, s. 83). Na venkově přetrvávají tradice, kde jsou dívky vychovávány přísněji než chlapci a to z několika důvodů. Dívky jsou přitažlivější, a proto jsou větším zdrojem nebezpečí pro rodinu. Také mají nižší stupeň intelektu a potřebují vedení. Na venkově jsou děti vychovávány ve velkorodinách, všechny pohromadě. Zde se také uplatňuje velká preference chlapců před dívkami. Otec se strýcem jsou ti, kteří hledají pro dívku vhodného manžela a dívku se snaží co nejdříve provdat. Ve městech se vazba na velkorodinu přetrhává a začíná se zde formovat individuální rodina. Zde se také mění klasické pojetí rodiny. Nejsou zde kladeny zvýšené nároky na potomky mužského rodu a zároveň se zde uplatňují představy mladých žen o životě (Dvořáková, 2008, s. 12).*



### **3 Umírání a smrt u muslimského etnika**

Většina lidí čelí život ohrožujícímu onemocnění jakéhokoli typu. Paliativní péče zahrnuje poskytování pohodlí a léčbu příznaků včetně bolesti (Harford, Aljawi, 2013, s. 1). Základní povinností poskytovatelů zdravotní péče je chránit lidské zdraví a život, ale měli bychom si uvědomit, že smrt je nevyhnutelným osudem lidstva a v islámském světě je předurčena Alláhem (stvořitelem vesmíru). V případech, kdy léčba je již beznadějná, role poskytovatelů zdravotní péče nekončí, ale přetváří se, na pomoc pacientům a jejich rodinám minimalizovat utrpení a maximální komfort tím, že nabízí vhodnou lékařskou péči, která není ani nadměrná, ani nedostatečná (Tayeb, Al-Zamel, Fareede, Abouellail, 2010, s. 215). Světová zdravotnická organizace (WHO, 2002) definuje paliativní péči jako přístup, který zlepšuje kvalitu života pacientů a jejich rodin. Čelí problémům spojených s život ohrožujícím onemocněním a to prostřednictvím prevence a zmírnění utrpení pomocí včasného zjištění a správným stanovením léčby bolesti a dalších problémů fyzických, psychosociálních a duchovních. Paliativní péče zažívá prudký nárůst zájmu a významu. Paliativní péče a hospicové hnutí jsou nyní uznávanou součástí hlavního proudu medicíny. Vzhledem k rostoucímu výskytu lidí, kteří potřebují paliativní péči v rozvojových zemích a skutečnosti, že muslimové převážně žijí v rozvojovém světě, a jsou velmi závislí na duchovnosti, je duchovní péče poskytována v islámském kontextu velmi žádaná (Asadi-Lari, Madjd, Goushegir, 2008, s. 75). V rámci medicíny a paliativní péče je nabízeno využití úlevy od bolesti. Mnoho muslimů, kteří trpí takovýmito nevléčitelnými onemocněními, se potýkají s rozhodnutím, zda využít úlevu od bolesti. Muslimové věří, že veškerá bolest, která přichází v posledních chvílích života, souvisí s hříchy, kterých se dopustili během života a že tato bolest je vůle a zkouška Boží. Pokud tuto bolest budou akceptovat a zvládnou ji bez jakýchkoli léků, vede to k duchovnímu a morálnímu vývoji. Také věří, že když budou trpěliví, odčiní tím své hříchy a očistí svou duši (Laird, Amer, Barnett, Barnes, 2007, s. 923-925). Muslimští učenci zdůraznili, že větší význam v bolesti a utrpení by neměly zastínit ani nijak bránit muslimům hledat úlevu od bolesti. Ve skutečnosti je jim umožněno, aby využily takové pomoci a úsilí v tomto směru. Považuje se to za velmi ctnostné, protože nepřiměřená bolest a utrpení "nemá v islámu místo". Muslimové by se proto měli snažit využít úlevu od bolesti metodami, které jsou k dispozici na pomoc při zmírnění jejich bolesti a utrpení. Dále, protože zvýšené povědomí o duchovnosti se obvykle koná na konci života, zvládnání bolesti může mít hluboký dopad na duchovní zkušenosti pacientů. Důležité je, aby jim byla umožněna účast v aktech uctívání a vzpomínání Boha způsobu, které by jinak mohly být vážně ohroženy, kdyby trpěli nesnesitelnou bolestí. Snížení bolesti vede k lepší emocionální pohodě a také jim poskytuje více fyzických sil a zvyšuje soustředěnost při

jejich duchovní cestě. Úleva od bolesti by také pomohla udržet víru v Boha. Jelikož příliš mnoho bolesti může mít za následek to, že lidé přemýšlejí, proč Bůh nedodržel své sliby dobrého posmrtného života. To by mohlo spoustu lidí odradit od uctívání Boha a o jeho existenci (Choong, 2015, s. 30-33). Muslimové mají zakázáno konzumovat omamné a psychotropní látky, jako například alkohol a určité léky, které způsobují sedaci. Je důležité si uvědomit, že lidem, kteří nejsou mentálně postiženi, klade islám velký důraz na duševní bdělost. To má zajistit, že udržují kontakt s bohem pomocí modliteb, mají plné vědomí a jsou odpovědní za své činy a opomenutí. Z toho důvodu islám zakazuje konzumaci návykových, opojných a psychotropních látek, jako jsou ty, které mohou zhoršit uvažování, vnímání, rozlišování morální citlivosti a sílu vůle (Schultz, Baddarni, Bar-Sela, 2012, s. 4). Je důležité si uvědomit, že bez ohledu na to, jak těžká nebo zdánlivě nesnesitelná bolest a utrpení člověka může být, islámská jurisprudenc neuznává právo zemřít dobrovolně. Vyplývá to z přesvědčení, že život je boží dar a je posvátný. Posvátnost lidského života je ustanovena v Koránu: "Neberte život, který Bůh učinil posvátný s výjimkou spravedlnosti, a"...ten, kdo zabije duši, pokud je to zabití plánované, nebo zabití během boje v zemi, je to, jako by zabil lidstvo... ". Každý okamžik života je tedy darem a musí být oceňován a zachováván. Muslimové mají zakázáno ukončit svůj život sebevraždou. Muslimští lékaři a ani rodinní pečovatelé nesmí poskytnout jakoukoli pomoc nemocnému, který chce sám ukončit svůj život (Aramesh, Shadi, 2007, s. 35).

Eutanázie vyvolává morální a náboženské otázky, jako například: má právo jiná osoba ukončit život nevyléčitelně nemocného člověka? Za jakých okolností je eutanázie přípustná? Existuje nějaký morální rozdíl mezi zabitím a nechat ho / ji zemřít? Islámský jurisprudenc má čtyři hlavní zdroje, podle kterých se řídí, pokud se jedná o eutanázii. Prvním a nejdůležitějším z nich je svatý Korán, který je primárním zdrojem islámského práva. Druhý zdroj islámského práva je Sunna, která v sobě skrývá to, co prorok řekl, udělal nebo schválil. Třetím zdrojem je Ijma', což je skupina islámských učenců. Čtvrtý zdrojem je Aghl což znamená důvod. Korán, neuznává právo člověka zemřít dobrovolně. Islámské argumenty proti euthanasii můžeme shrnout do dvou bodů. Zaprvé život je posvátný a eutanázie a sebevražda nejsou zahrnuty mezi důvody povolených pro zabíjení. Zadruhé Alláh rozhodne, jak dlouho bude každý z nás žít. Všichni islámští učenci považují aktivní eutanázii za zakázanou (Hiram) (Aramesh, Shadi, 2007, s. 36-37).

Jak již bylo uvedeno, muslimům není dovoleno, aby využily jakékoli formy pomoci, které by přinesly předčasnou smrt. V reakci na toto dilema, se někteří autoři domnívají, že vzhledem k tomu, že intervence jsou primárně zaměřeny na snížení bolesti a utrpení, by měly

být přijatelné za předpokladu, že smrt není záměrem lékaře. Pokud jsou pacientovi podány léky na tlumení bolesti, nesmí jejich dávka přesáhnout takovou hladinu, která by změnila jejich vědomí. Dávka musí být podána jen v takové formě, aby ovlivnila pocit bolesti a nezastřela mysl. Léky způsobující sedaci, lze použít jen v případě, pokud není jiná možnost léčby bolesti, pokud již analgetika nestačí. Záměrem sedace však musí být jen utlumení bolesti, ne eutanazie (Koh, Lee, Wu, 2009, s. e6-e7). V průběhu podávání sedace, však musí být zachována hydratace pacienta a podávání stravy tak, aby důsledkem hladovění a nedostatku tekutin nedošlo u pacienta ke smrti. Mnoho muslimů proto odmítá léky na bolest, jelikož chtějí být při plném vědomí v posledních chvílích svého života. To je pro ně nesmírně důležité, jelikož chtějí těsně před smrtí vyslovit poslední slova sahadah, nebo chtějí tyto slova slyšet. To však není vždy možné, jelikož mohou nastat situace, které neumožňují tlumit správně bolest a zachovat jasné vědomí. Pokud je u pacienta diagnostikován terminální stav nemoci a je nutné zahájit takovou analgosedaci, která neumožní pacientovi být při vědomí a vnímat okolní svět, má tento umírající možnost naposledy se rozloučit s rodinou a přáteli a recitovat sahadah před tím, než jej lékaři uvedou do analgosedace (Materstvedt, Bosshardem, 2009, s. 622–627). Organizace The Islamic council of Victoria (2010) uvádí, že v případě, kdy pacient je v bezvědomí, je vhodné, aby byl pacient obrácen k Mecca poutnímu místu muslimů a místu, kde se narodil prorok Muhammed. Existuje-li volba, neměly by být používány léky obsahující alkohol nebo vepřové deriváty. Pokud se o pacienta starají všeobecné sestry spolu s ošetřovateli, měl by se o něj starat vždy zdravotník stejného pohlaví, jako je pacient. Vyšší míra zodpovědnosti a starostlivosti o umírající je předepsána pro rodinné příslušníky, zejména v oblasti péče o děti, staré lidi (rodiče) a své druhy. Je velmi důležité, aby se rodina podílela na konci života jejich člena a péči o něj. Je to pro umírajícího velice důležité, jelikož svou přítomností jej rodina podporuje a povzbuzuje a pomáhá mu upevnit jeho vztah k Bohu. Bylo zjištěno, že jejich fyzická přítomnost je pro pacienta přínosem fyzické, emocionální a duševní pohody. To poskytuje pacientovi záruku, že je stále oceňován, a že nebyl opuštěn. Přítomnost rodiny je také důležitá z toho důvodu, že pokud pacientův stav neumožňuje, aby se pacient rozhodoval sám za sebe a nemohl rozhodovat o své péči, aby toto rozhodnutí učinila rodina (Choong, 2015, s. 33-35). Byl vyvinut koncepční rámce po ukončení život prodlužující péči, která potvrzuje důležitost spirituality k celkové péči. V tomto rámci duchovní doména je ve středu fyzikálních, funkčních a fyziologických domén. Výsledky v tomto rámci zahrnují kvalitu života pacienta, rozhodovací postupy a dosahování životních cílů, což naznačuje potenciální vliv spirituality na kognitivní a funkční výsledky v závěru života obyvatelstva (Asadi-Lari, Madjd, Goushegir, 2008. s. 74).

Každý, se bojí umírání a je to tak správně. Nejistota, co nastane po smrti, je děsivá. Islám považuje smrt za přirozený práh do další fáze existence. Islámská doktrína si myslí, že lidská existence pokračuje po smrti lidského těla v podobě duchovního i fyzického vzkříšení. Existuje přímá souvislost mezi jednáním na zemi a životě mimo ni. Posmrtný život bude jedním z odměn a trestů. Přejde den, kdy Bůh vzkřísí mrtvé a každého z nich pošle tam, kam si zaslouží, do nebe, nebo do pekla. Víra v posmrtný život muslimy nutí jednat správně a zůstat daleko od hříchu. Víra v posmrtný život je jedním ze šesti základních přesvědčení, které je požadováno od muslima, aby dokončil svou víru (Mufti, 2015, s. 1-2). Korán zdůrazňuje, že smrt je jen přechod z jednoho stavu bytí do dalšího budoucího života. Korán vždy potvrzuje neomezené milosrdenství a odpuštění Boha, a také spojuje budoucí život s chováním v současném životě, od narození až do smrti. Celý život představuje zkoušku a test pro lidské bytosti s ohledem na to, jak se jeho finální osud určí. "Je to Bůh, který vás vytváří a bere vaše duše po smrti". Pro muslimy je smrt návrat duše k jejich Stvořiteli, Bohu. Smrt je viděna jako něco předurčeného Bohem. Je to jen začátek věčného života. Smrt pro muslima je pasáž mezi dvěma segmenty nepřetržitého života. Navíc, tento přechod je zobrazen v Koránu jako hladký a uspokojující průchod pro věrné lidi a složitou zkušeností pro bezbožné, protože nevěřili v posmrtný život (Baddarni, 2010, s. 109-110). Smrt v arabské kultuře má mnoho významů. Smrt může znamenat, že duše po smrti těla jde do nebe nebo do pekla. Další význam smrti je ten, že je to přechodný stav až do dne al-hesab, (Den lidských setkání s Alláhem). Pro ostatní, je smrt spánek nebo zbytek života. Koncepce konce života v arabské kultuře je přijata a pochopena. Je součástí arabského víry v Boha. Při čtení Koránu, je pochopení konce podle muslima jasné. Smrt není koncipována jako závěrečná fáze našeho života, ale také jako začátek příštího života. Úkolem současného života je určit další život po smrti (Al-Meshhedany, Al- Sammerai, 2010, s. 12-13). Smrt člověka se signalizuje oddělením duše od těla a ukončením všech tělesných funkcí a činností. Smrt v islámu je aktivní proces přechodu duše z hmotného světa do duchovního světa a očištění. Země je popisována jako místo odpočinku pro účely uctívání Boha a konání dobrých skutků. Smrt je nevyhnutelná a přichází pouze s příkazem od Boha (Baddarni, 2010, s. 110-111).

Koncept posmrtného života v arabské kultuře nám říká, že lidská bytost má nejen tělo, ale také má "ducha". Duch (ruh) je jako energie, která vstupuje do žárovky těla (jism). Světlo, které je výsledkem tohoto vztahu je duše (nafs). Je-li energie odříznuta, žárovka zhasne a již není funkční (Al-Meshhedany, Al- Sammerai, 2010, s. 13-15). Vzkříšení bude předcházet konci světa. Bůh přikáže nádherným andělům, aby troubili. Při prvním zatroubení všichni obyvatelé země budou upadat do bezvědomí, s výjimkou těch, kteří budou ušetřeni Bohem. Země se

sloučí, hory se změny na prach, nebe praskne, a hroby budou převráceny. Na další zatroubení z rohu budou lidé vzkříšeni. Lidé budou vzkříšeni do svých původních fyzických těl z hrobů a takto vstoupí do třetí a poslední fáze života. Bůh shromáždí všechny lidi, věřící a bezbožné, džiny, démony, dokonce i divoká zvířata. Lidé budou stát v řadě připraveni k soudu a lidstvo se bude potit v agónii. Spravedliví budou chráněni ve stínu Božího trůnu (Baddarni, 2010, s. 111). Ráj a peklo budou konečná bytová místa pro věřící a zatracené po posledním soudu. Blaho lidu ráje se nikdy neskončí a trest nevěřících, odsouzených do pekla se nikdy neskončí. Ráj je věčná zahrada fyzického potěšení a duchovních požitků. Utrpení zde bude chybět a tělesné touhy budou splněny. Budou splněna všechna přání. Budou zde paláce, sluhové, bohatství, potoky vína, mléka a medu, příjemné vůně, zklidňující hlasy, čistí partneři intimity; člověk se zde nebude nudit a nikdy nebude mít dost! Peklo je pekelným místem trestu pro nevěřící a očištěním pro hříšné věřící. Mučení a trest pro tělo a duši, pálení ohněm, vroucí vody k pití, vřelé jídlo a řetězy. Nevěřící budou věčně zatraceni a nebudou mít možnost dostat se do ráje. Hříšní věřící budou postupně vyřazováni z pekla a vstoupí do ráje. Ráj je pro ty, kteří uctívali boha, věřili v něj a následovali jeho proroka, a žili morální život podle učení Písma. Peklo bude konečný příbytek pro ty, kdo popřely Boha, klaněli se jiným bytostem, odmítly výzvu proroků a vedly hříšný a nestoudný život (Mufti, 2015, s. 2-3).

Jednou z nejdůležitějších věcí v péči o nemocného nebo umírajícího věřícího je, že andělé se shromáždí kolem něj. Takže slova pronesená u lůžka by měla být příjemná a milá, plná proseb, protože andělé, kteří se tam shromažďují, tyto slova vyslechnou a pokud tento člověk zemře, budou prosby za něj brány v jeho prospěch u posledního soudu. V tomto směru hraje důležitou roli rodina (Stacey, 2013, s. 1-3). Když se blíží smrt, blízká rodina a přátelé se snaží podporovat a utěšit umírajícího přes prosby a vzpomínání na Alláha a jeho vůli. Muslimové chtějí raději zemřít doma, pokud možno s rodinou, která jim poskytuje komplexní fyzickou a duchovní podporu. Muslimové by měli být připraveni na smrt kdykoliv, což je zčásti důvod, proč denní modlitby jsou tak důležité. Umírající člověk může mít přání, a to zemřít čelem k Mekce, muslimskému svatému městu. Rodinní příslušníci recitují korán a modlí se za člověka. Není-li přítomna rodina, může to udělat jakýkoli jiný muslim, který je přítomen (všeobecná sestra, lékaři, nebo ošetřovatelé) (Anonymous, 2011). Muslimský pacient chápe, že nemoc a utrpení jsou součástí života, zatímco smrt je součástí cesty vedoucí k setkání s Bohem. Muslimové věří, že po smrti člověk vstupuje do střední fáze života, která je mezi smrtí a vzkříšením. V tomto období se podle muslimů na novém „světě“, který je označován jako zahrada ráje, nebo podsvětí, děje to, že přilétají andělé a vyslychají duše zemřelých (Al-Meshhedany, Al-Sammerai, 2010, s. 12-13). K duším věřících létají milosrdní andělé, k duším

nevěřících andělé smrti. Když muslim umírá, je zde několik věcí, které jsou pro něj a jeho rodinu nutné provést: zaprvé je to otáčení pacientovi tváře na pravou stranu směrem k Mecca, zadruhé nechat ty, kteří navštíví pacienta odříkávat modlitbu věrnosti k Alláhovi, povzbuzovat umírajícího aby tuto modlitbu také recitoval, pokud je to možné. V případě, že pacient není schopen, měl by tuto modlitbu recitovat jiný muslim, zatřetí přátelé a blízcí by se měli modlit za milosrdenství, odpuštění a požehnání Alláha a věnovat tuto modlitbu umírajícímu, začtvrté přečíst konkrétní verše z Koránu; a nakonec pomoci umírajícímu člověku překonat strach ze smrti. Umírající člověk by měl sedět nebo ležet s obličejem směrem k Mekce. V ideálním případě by měl zemřít s prohlášením víry na rtech (Shahada). V posledních dnech, přichází mnoho přátel a známých za umírajícím, který od nich žádá odpuštění za své hříchy. Tento obřad "sulha" je nesmírně důležité v životě rodiny a komunity. Někdy se u umírajícího sejde mnoho rodinných příslušníků a přátel. Tento počet je někdy až moc velký oproti nemocničním podmínkám, proto i z tohoto důvodu je lepší, když terminálně nemocný může být v posledních chvílích doma a mít soukromí pro tyto početné návštěvy (Baddarni, 2010, s. 109).

## 4 Pohřeb, pohřební rituály a truchlení u muslimského etnika

Po smrti je důležité, aby byl zachován určitý vzhled těla zemřelého. Nesmí být patrný jakékoli deformity, odkryté rány, oblečení a tělo by nemělo být potřísněno močí, stolicí, nebo zvratky. Je to důležité z hlediska sebeúcty zemřelého, jak jej naposledy uvidí jeho rodina a přátelé (Tayeb, Al-Zamel, Fareede, Abouellail, 2010, s. 220). Oči zemřelého jsou uzavřeny a tělo je uloženo s rukama přes hrudník a s hlavou obrácenou k Mecce. Zemřelý je zabalený do bílého rubáše a jsou řečeny modlitby. Kontakt mezi tělem a člověkem, který není muslim, je považováno v islámu za nevhodné a znechucující. Jestliže člověk, který není muslimského vyznání, a musí se těla dotýkat, musí mít vždy nasazené rukavice. O zemřelé muže by se měli starat zdravotníci, nebo pracovníci mužského pohlaví o zemřelé ženy zase pracovníce ženského pohlaví (Anonymous, 2011). Organizace The Islamic council of Victoria (2010) dále uvádí, že s tělem zemřelého by se mělo zacházet s nejvyšším respektem. Muslimové věří, že duše zůstává blízko u těla až do pohřbu. Na zemřelém, by nikdy neměl být položen kříž. Tělo by nemělo být bezprostředně po smrti umyto, protože to bude provedeno jako součást zvláštního náboženského rituálu před pohřbem. Bezprostředně po smrti by zúčastnění, rodina, přátelé, nebo personál měly jemně zavřít oči zemřelých, zavřít ústa a vysvléct zemřelého z oblečení. Zakryta smí být jen část od pasu po kolena látkou, která propouští vodu. Jediný, komu se nesvléká oblečení je šahíd, což znamená mučedník, nebo ten kdo zemřel za vlast, nebo svou víru. Během toho, by se měla říkat jednoduchá prosba: „*O Alláhu, odpusť [jméno osoby] a zvyš jeho hodnost mezi těmi, kdo jsou vedeni. Pošli ho na cestu těch, kteří přišli dříve, a odpusť nám i jemu ó Hospodine světů*“ (Stacey, 2013, s. 3). V případě, že zemřelý neměl splacené své dluhy před smrtí, je nyní na rodině, aby tyto dluhy splatila. Jedná se o důležitou věc, jelikož Prorok Muhammad se může slitovat na duši zemřelého a požehnat jeho duši, která zůstává u těla ještě po smrti a čeká, až se tyto dluhy splatí (Stacey, 2013, s. 3-5). Po smrti, tělo obvykle podstoupí sérii rituálů (wajib) jako je očistná koupel – Ghusul před pohřbem, Tahnit a zabalení těla do speciálního roucha. Pohřeb by měl probíhat co nejdříve po smrti, nejlépe do 24 hodin. Rodina se také co nejdříve musí obrátit na hřbitov a pohřbení členy Výboru Islámského centra v Raleigh a co nejdříve zařídit pohřeb (Woll, Hinshaw, Pawlik, 2008, s. 3052).

Ghusl je hlavní omývání na rozdíl od wudu, které je označováno jako menší omývání. Wudu je omývání, které zahrnuje mytí rukou a paží až po lokty, nohy, obličej, krk a uši a oplachování nosu a úst vodou před provedením hlavního rituálu ghusl. V islámských zákonech je ghusl považováno za akt uctívání. Je to akt čištění mrtvého od nečistot (najasat) způsobené pohlavním stykem, spermatem nebo krví (Fasasi, 2013, s. 72). Rituál očištění zemřelého musí

být proveden muslimem, který ví, jak postupovat. V zásadě mrtvolu muže smí omývat jen muži a mrtvolu ženy pouze žena. Je přípustné, aby kterýkoli z manželů, po smrti umyl svého druhu. Celé tělo by se mělo omývat třikrát, nebo sedmkrát. Vždy to musí být lichý počet. Voda na mytí smí být smíchána s parfémami, bylinkami, růžovou vodou, lotosem, nebo kafrem. Doporučuje se, aby tělo bylo uloženo na vyvýšené plošině, která vyčnívá z podlahy a aby tělo bylo zbaveno šatů. Ti, kteří tělo omývají, by měli vyvíjet tlak na břicho zemřelého, aby vypustily všechny nečistoty. Nečistoty by měly být odstraněny a smyty z těla. Intimní partie se omývají tak, že osoba, která myje tělo zemřelého, by měla zabalit ruce mrtvého do kusu látky a omývat intimní partie rukou mrtvého. Dotýkat se intimních partií mrtvého je v islámu zakázáno (Baianonie, 2007, s. 5-6).

Ghusl má různé názvy. Čištění od nečistoty způsobené pohlavním stykem nebo spermatem je známý jako ghusl janabat. Čištění od nečistoty způsobené menstruací je známé jako ghusl hayd. Čištění od nečistoty způsobené krvácením je známý jako ghusl istihadah. Čištění od nečistoty způsobené poporodním krvácením je známé jako ghusl nifas. Lázeň mrtvého muslima je známá jako ghusl mayyit. Ghusl je rituální lázeň, která zahrnuje mytí celého těla. Existují dva způsoby provádění ghusl. Jeden z nich je známý jako ghusl tartibi a druhý je známý jako ghusl irtimasi. "Ghusl tartibi" se rozumí pořadová koupel, která se provádí ve třech etapách. Po odmytí najasat, což znamená nečistota (např. sperma nebo krev) z těla, se tělo musí umýt ve třech fázích. Nejprve se omývá trup až ke krku, kdy hlava směřuje dolů. Poté se myje pravá strana od ramene dolů k noze a poté úplně stejně levá strana. Každá část těla by měla být důkladně promyta. Zvláštní pozornost je třeba věnovat při mytí hlavy. Vlasy by měly být pročešávány například prsty (Fasasi, 2013, s. 72). V případě, že zemřelý byla žena a její vlasy jsou spletené, pak by její vlasy měly být rozpleteny a promyty a poté se musí opět zaplést (Baianonie, 2007, s. 9). Při mytí pravé strany těla, by měly být promyty i některé části na levé straně. Také při mytí levé strany těla, musí být promyty některé části pravé strany. "Ghusl irtimasi" se rozumí lázně zahrnující ponoření celého těla do vody. Tato koupel by měla být provedena například u bazénu, řeky, jezera nebo moře. Po smytí spermatu, krev, nebo jiných nečistot by celé tělo mělo být zcela ponořeno do vody najednou a ne postupně. Člověk se musí ujistit, že se voda dostala do všech částí těla, včetně vlasů. Při ghusul se doporučuje pět aktů, které by měly být provedeny. Omýt obě ruce až po lokty třikrát před tím, než se provede ghusul, třikrát vykloktat, důkladně omýt tělo, pročešávat vlasy prsty tak, aby se voda dostala až ke kořínkům a poslední doporučení je hlavně pro muže, kdy by měl být vyprázdňován močový měchýř před ghusul. Jestliže se po ghusul objeví na penisu muže nějaká tekutina a jsou pochybnosti o tom, že to může být moč je celý rituál neplatný (Fasasi, 2013, s. 72-73). Kromě



rituálu ghusul může probíhat i suché mytí zemřelého, které se nazývá Tayammum. Tayammum nahrazuje mytí, jestliže není k dispozici voda, místo pro mytí mrtvé osoby, nebo nejsou dostupné všechny potřebné věci k vykonání rituálu ghusul. Osoba provádějící Tayammum (suché mytí) by měla otřít jednu ruku o jakýkoli předmět z této země, jako jsou kameny, mramor, cihly, písek, beton nebo půda. Pak by měla otřít ruku přes celý obličej zesnulého. Poté by měl opět otřít ruku o kámen, písek, nebo půdu a potřít každou ruku zesulé osoby až k jeho / jejímu zápěstí (Baianonie, s. 5-6).

Po rituálním omytí následuje Tahnit, což zahrnuje aplikaci čerstvého voňavého kafru v prášku na sedm částí těla (na čelo, obě dlaně, obě kolena a oba palce). Kafr musí být ve formě prášku a musí být svěží a čerstvý. Pokud není kafr čerstvý a nevoní, je rituál považován za neplatný. Po tomto rituálu by tělo zesnulého mělo být zahaleno do látky, nebo pláště Kafanu. Tato pokrývka by měla být bílé barvy. Také může být parfémovaná a to nejlépe s přírodní vůní, neboli pižma, růžovou vodou, nebo květy. Tato pokrývka by se měla skládat, ze tří kusů pro muže, a z pěti kusů pro ženy (Baddarni, 2010, s. 111). Organizace The Islamic Bulletin (2010), uvádí, pokud žena porodí mrtvé dítě, má právo jej pojmenovat, umýt podle tradice ghusul a zabalit do kusu látky a následně jej pohřbit jako ostatní, až na jeden rozdíl, kdy se za mrtvé dítě nerecituje Janaazah (pohřební modlitba). Tato modlitba se recituje pouze v případě, že jeden z rodičů je muslim. Pokud žena potratí a dítě má již vyvinuté končetiny, má také právo toto dítě pojmenovat a pohřbit jej stejně jako mrtvě narozené dítě. Pokud však žena potratí a dítě nemá vyvinuté končetiny, toto dítě nedostane žádné jméno, není u něj provedeno rituální omytí, je jen zabaleno do kusu látky a pohřbeno. Poté by se měl co nejdříve konat pohřeb. Pohřeb by se měl konat ve stejném městě nebo oblasti, ve které daná osoba zemřela. Pohřeb začíná pohřební modlitbou. Modlitba by měla být vyslovena za každého mrtvého muslima, ať už jsou to mladí lidé, staří, nebo kojenci. Modlitba by měla proběhnout i u mrtvého dítěte, které zemřelo ještě před narozením. Pohřební modlitba by měla být provedena ve sboru. Čím více účastníků pronese pohřební modlitbu, tím větší odměnu to přinese zemřelému (Stacey, 2013, s. 4). Janaazah (pohřební modlitba), která začíná po omytí těla, kdy se modlící postaví čelem k Qiblah, pak zvednou ruce a pronesou "Allaahu Akbar". Poté pronesou "Allaahu akbar" a šeptají modlitbu za proroka Muhammada. Poté opět pronesou "Allaahu Akbar" a obrátí se na zesnulého pronášení následující: *Allaahum-maghfir Lahu warhamhu, wa "aafihi, wa'fu anhu, wa akrim nuzulahu, mudkhalah WA Wassi", waghsilhu bilmaa'i waththalji walbaradi, wa naqqihi svorka-khataayaa kamaa naqqaytath-thawbal-'abyadha minad-denasee, wa 'abdilhu daaran khayran min daarihi, wa Ahlan khayran min' ahlihi, wa zawjan khayran min zawjihi, wa adkhillul-jannata, wa. "A'ithhu min 'athaabil-qabri [wa' athaabin-NAZV]. "Ó Alláh, odpusť*

*mu a smiluj se nad ním a dej mu sílu a odpusť mu. Bud' k němu velkorysý a přivítej ho u sebe a omyj ho vodou a sněhem a kroupami. Očistit jej od skvrn. Dej mu příbytek lepší než jeho domov a rodinu lepší než jeho rodina a manželku lepší než je jeho manželka. Vezmi ho do ráje a chraň ho před trestem hrobu [a před trestem pekla] "* (Baianonie, s. 7). Doporučuje se, aby se lidé seřadili ve třech řadách, když se modlí Janaazah. Lidé, kteří se takto modlí za zemřelého a stojí ve třech řadách, mají větší šanci na odpuštění. Toto modlení může probíhat jak uvnitř mešity, tak i mimo ni. Ženy mohou recitovat pohřební modlitbu stejně jako muži. Existují tři časy během dne, kdy Posel Alláha zakázal modlení nebo pohřbívání mrtvé: když svítá, když je slunce nad obzorem během poledne, dokud slunce směřuje směrem k západu (Baianonie, s. 6-8). Po pohřební modlitbě pro zemřelého by mělo být tělo odneseno na muslimský hřbitov. Ženám se nedoporučuje zúčastnit se pohřbu. Muži totiž nemají rádi, když ženy vyjadřují velké emoce při pohřebním rituálu a proto jim účast většinou zakazují. Naopak muži, kteří nejsou muslimského vyznání, se pohřbu účastnit mohou. Také děti by se neměly účastnit pohřbu a ani by neměly vidět tělo zemřelého. Proto jsou děti v tomto období poslány k sousedům. Pokud by se však ženy chtěly zúčastnit pohřbu, musí být oblečeny podle šaría a nesmí být smíchány s muži a dávat své emoce příliš najevo (Anonymous, 2011). Šaría je islámské právo. V arabštině šaría znamená také „cesta“. Šaría vede všechny aspekty muslimského života, včetně každodenní rutiny, rodinných a náboženských povinností a financí. Podle šarii, nesmí ženy sami nezahalené vycházet na ulici (Johnson, Sergie, 2014, s. 1). Lidé nesoucí rakev, by měli jít dva v zadní části rakve a dva v přední části rakve. Chůze by měla být rychlejší. Lidé nesoucí rakev by neměli jít příliš pomalu. Pokud to není nutné, neměla by se rakev převážet. Tělo nesmí být zpopelněno, protože to není v islámu povoleno. Zemřelý bude pohřben s tváří obrácenou na pravou stranu směrem k Mekce (Baddarni, 2010, s. 111). Islám má jedinečný styl stavění hrobů a hřbitovů, které se vyznačuje jednoduchostí a pokorou. Minimální požadavky na hroby jsou následující: díra v zemi by měla být dost hluboká, aby zcela zakryla mrtvé tělo, bránila jeho zápachu a chránila jej před divokými zvířaty. Existují dva různé tvary hrobů-Lahd a Shiqq, Lahd je lepší volbou. Lahd má konkávní tvar, který musí být dostatečně široký a hluboký a obrácený ke Qiblah. Qiblah, znamená směr, směřující k Mekce. Shiqq, na druhé straně, znamená vykopat obvyklý hrob obdélníkového tvaru s dřevěným nebo betonovým stropem, který chrání tělo před špínou. Všichni muslimové, bohatí, chudí, král nebo běžný člověk jsou pohřbeni stejným postupem. Pohřbívání zesnulých v rakvi není v islámu povoleno, pokud není dán požadavek, že je třeba dodržovat určité doporučení v dané oblasti nebo zemi (Stacey, 2013, s. 5). Během celého pohřebního rituálu je recitován Korán. Z Koránu by se měla recitovat Surah Yasinin, která má zmírnit trest pro mrtvé a ti co recitují, budou odměněni. Po pohřebním obřadu by měl

každý, kdo se účastní pohřbu, třikrát hodit hrst hlíny do vykopaného hrobu. Tato hlína by měla směřovat k hlavě zemřelého. Na hrob by se neměly pokládat žádné květiny ani věnce. Hrob by měl být označen kamenem, nebo kusem dřeva a tím by měl být odlišen od ostatních hrobů. Není povoleno označovat hroby kusem betonu – náhrobním kamenem, nebo psát na hroby. Po pohřbu je přípustné pro věřící, aby zůstali na hřbitově a prosili o odpuštění pro zemřelého, protože to je doba, kdy zemřelý je vyslýchán anděly. Po pohřbu následují tři dny smutku, kdy jsou rodinnou přijímáni všichni přátelé zesnulého, a je nabízeno speciální jídlo. Ti, kteří truchlí za zemřelého, by však neměli dávat moc najevo své city a emoce. Křičení, pláč nebo nadměrné bědování za mrtvé je v islámu přísně zakázáno. Také duše zemřelého trpí, když slyší nárek svých příbuzných. Ženy by v období smutku neměly nosit žádné šperky a oblékat se extravagantně. Období smutku je tři dny. To však neplatí pro ženy, kterým zemřel manžel. Žena musí dodržet smuteční období, známé v islámu jako iddah (čtyři měsíce a deset dní musí truchlit pro svého zesnulého manžela) (Baddarni, 2010, s. 111). Toto období je považováno za prodloužení manželství a ona během tohoto období nesmí přijímat žádné nové návrhy na manželství. Pokud je žena těhotná, toto období truchlení se prodlužuje až do porodu dítěte. Když žena porodí dítě zemřelého manžela a znovu se vdá, dítě musí nést jméno zemřelého muže. Rok poté co někdo zemře, by se pozůstalí a přátelé měli sejít na hřbitově u jeho hrobu a pomodlit se za něj. Nabízení soustrasti příbuzným a přátelům zesnulého je důležitým aktem laskavosti. Nabízení soustrasti znamená sdílet s rodinou žal a pomáhat odlehčit pocity smutku a neštěstí, ale také to znamená připomínat pozůstalým, aby byli trpěliví a přijmuli Boží vůli (Stacey, 2013, s. 6-7).

## VÝZNAM A LIMITACE DOHLEDANÝCH POZNATKŮ

Byly předloženy poznatky o muslimech a jejich víře v kontextu zrození, umírání a smrti a s tím spojenými rituály. Muslimové jsou hodně ovlivňováni svojí vírou v Alláha a výklady Proroka Mohammeda, které jsou součástí svaté knihy Koránu. V Koránu jsou zaznamenány, zvyky, víra a společenské a morální chování, kterými se muslimové řídí. Muslimové přiřazují velkou hodnotu životu, který považují jako dar od Boha a také přirozenou smrt berou jako součást života a začátek něčeho nového. Přehledová bakalářská práce sumarizuje poznatky o muslimském etniku. V práci všeobecné sestry, je důležité, znát specifika minoritních etnik, aby mohla k jedincům těchto etnik přistupovat kulturně ohleduplně bez jakýkoli předsudků. Muslimové jsou velmi specifická minorita a vliv náboženství ovlivňuje jejich každodenní život. Sestry, které dobře znají jejich potřeby v rámci jejich víry, mohou snadněji navázat důležitý ošetrovatelský vztah s tímto pacientem, lépe porozumět jejich potřebám a pomoci jim tyto potřeby naplňovat. Všeobecná sestra poskytuje kvalitní péči dle práv pacientů a s ohledem na etnikum a náboženské vyznání. Tato péče by měla být založena na akceptování soukromí pacienta, jeho důstojnosti a právech. Limitem dohledaných studií je různorodost kulturních prostředí, ve kterých minorita muslimů žila, což v důsledku může do určité míry determinovat dodržování zvyků. Dalším limitem může být vyhledávací strategie, která nemusela na základě klíčových slov dohledat studie, které by doplnily tuto přehledovou práci.

## ZÁVĚR

Tato přehledová bakalářská práce se snaží přiblížit pohled muslimů na začátek života, umírání a konec života. Všeobecná sestra může být v rámci poskytování ošetrovatelské péče přítomna u všech těchto etap lidského života a je nutné, aby měla znalosti o pohledu jiných etnik na tyto etapy. V současnosti při celosvětové globalizaci je velká pravděpodobnost, že se s tímto etnikem budeme setkávat v nemocnicích častěji a proto je pro sestru důležité znát tyto specifika. Prvním cílem práce bylo předložit dohledané poznatky o rituálech zrození u muslimského etnika. V této kapitole je popsán pohled muslimů na děti a jejich práva. Děti jsou považovány za vzácný dar od Boha. Dle islámského práva mají děti právo na ochranu a právo učit se, jak uctívat a poslouchat Boha. Podle počtu dětí je měřena síla a také postavení rodiny jako sociální jednotky. V rodině jsou spíše upřednostňováni chlapci, než dívky. Dále jsou zde popsány rituály, které jsou nezbytnou součástí přivítání dítěte do rodiny. Tyto rituály jsou ovlivněny vírou muslimů v Boha Alláha a Koránem, ve kterém jsou uvedeny všechny příkazy a zákazy. Mezi tyto rituály patří: recitace Adhan a Iqāmah, Aqīqah a sadaqah, Tahneke, Taweez, Ghusl, Walīmah, pojmenování dítěte, obřízka a oholení vlasů. První cíl byl na základě předložených studií splněn.

Druhým cílem bylo předložit poznatky o pohledu muslimů na umírání, smrt a rituály s nimi spojené. Při umírání je u muslimů kladen velký důraz na to, aby byl pacient v co největším pohodlí a mohl vykonávat své modlitby. Také je kladen velký důraz na přítomnost rodiny a přátel u umírajícího muslima. Dále je zde popsán pohled muslimů na bolest, kde muslimové věří, že bolest je vůle Boží a je odrazem jejich hříchů v průběhu života a pokud tuto bolest vydrží, bude jim odpuštěno. Muslimové mají zakázáno užívat omamné látky, je jim však povoleno užívat léky tlumící bolest za účelem účastnění se každodenních modliteb. Tato dávka sedativ však musí být přísně kontrolována, aby nedošlo k velkému utlumení vědomí. Muslimové mají také zakázáno samostatně, nebo s pomocí druhé osoby ukončit svůj život. Nakonec je zde popsán pohled muslimů na samotnou smrt, jako přechod mezi dvěma světy. Muslimové věří, že smrt je přechodem duše z hmotného světa do duchovního světa a očistce. Dohledané studie naplnily druhý stanovený cíl.

Třetím cílem bylo předložit poznatky o pohřbu, rituálech spojených s přípravou zemřelého na pohřeb a truchlení. Muslimové kladou velký důraz na šetrné zacházení s tělem s velkou úctou k zemřelému. Měl by být zachován určitý vzhled těla, aby nepohoršoval rodinu a přátele, kteří se chodí s mrtvým loučit. V tomto cíli jsou také popsány rituály, které se po smrti musí provést, aby tělo mohlo být pohřbeno. Mezi tyto rituály patří Ghusul, Tahnit a zabalení těla do speciálního roucha. Poté musí být tělo co nejdříve pohřbeno. S tím jsou také

spojeny další rituály, jako pohřební modlitba Janaazah, nebo správný vzhled hrobů. Kdy hroby v islámu se vyznačují svou jedinečností a jednoduchostí. Dále v neposlední řadě je zde popsáno období smutku, které je různě dlouhé u mužů a u žen. Třetí cíl splněn.

## REFERENČNÍ SEZNAM

ANONYMOUS. AN OUTLINE OF DIFFERENT CULTURAL BELIEFS: AT THE TIME OF DEATH. The Loddon Mallee Regional Palliative Consortium [online]. 2011 [cit. 2017-03-19].

Dostupné z: <http://www.lmrpcc.org.au/>

AL-MESHEDANY, Amna.A.Hasan a Nabihah.S.Mehdi AL-SAMMERAI. Facing Finality: Cognitive and Cultural Studies on Death and Dying “Arabic Culture”. *English Language Teaching*. 2010, 3(1), 1-200. ISSN 1916-4750.

AL-QAWASMI, Abeer Harb a Fawwaz Al-Abed AL-HAQ. A Sociolinguistic Study of Choosing Names for Newborn Children in Jordan. *International Journal of English Linguistics* [online]. Canadian Center of Science and Education, 2016, 6(1), 209 [cit. 2017-02-07]. DOI: <http://dx.doi.org/10.5539/ijel.v6n1p177>. ISSN 1923-8703.

ARAMESH, Kiarash a Heydar SHADI. Euthanasia: An Islamic Ethical Perspective. *IRANIAN JOURNAL OF ALLERGY, ASTHMA AND IMMUNOLOGY*. Medical Ethics and History of Medicine Research Center, Medical Sciences/ University of Tehran, 2007, 6(5), 35-38.

Dostupné také z: [https://www.researchgate.net/publication/228684359\\_Euthanasia\\_An\\_Islamic\\_Ethical\\_Perspective](https://www.researchgate.net/publication/228684359_Euthanasia_An_Islamic_Ethical_Perspective)

ASADI-LARI, Mohsen, Zahra MADJD a Sayyed Ashrafeddin GOUSHEGIR. Gaps in the provision of spiritual care for terminally ill patients in Islamic societies. *Advances in Palliative Medicine* [online]. Iran University of Medical Sciences, 2008, 7(2), 73-80 [cit. 2017-03-30].

ISSN 1898–3863. Dostupné z: [https://journals.viamedica.pl/advances\\_in\\_palliative\\_medicine/article/view/29426](https://journals.viamedica.pl/advances_in_palliative_medicine/article/view/29426)

ANWER, Abdul Wahid, Lubna SAMAD, Sundus IFTIKHAR a Naila BAIG-ANSARI. Reported Male Circumcision Practices in a Muslim-Majority Setting. *BioMed Research International*. 2016, , 8. DOI: <https://doi.org/10.1155/2017/4957348>.

BADDARNI, Kassim. Ethical Dilemmas and the Dying Muslim Patient. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention* [online]. 2010, 11(2), 1-192 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <http://journal.waocp.org/>

BAIANONIE, Mohamed. The Basic Rules of Islamic Funerals. *The Islamic Association of Raleigh* [online]. 2007, 1-14 [cit. 2017-04-28]. Dostupné z: <https://raleighmasjid.org/imam/basic-rules-of-islamic-funeral.html>

Caring for Muslim Patients: A Guide for Health Care Professionals and Pastoral Carers. Islamic Council of Victoria [online]. Melbourne, 2010 [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: <http://www.icv.org.au/caring-for-muslim-patients/>

Definition of Palliative Care. World Health Organization [online]. [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <http://www.who.int/en/>

DVOŘÁKOVÁ, Markéta. Rodina v islámské tradici. PAIDEIA: PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY: monothematic issue on Family. 2008, V(3-4), 16. ISSN 1214-8725. Dostupné také z: <http://paideia.pedf.cuni.cz/>

HARFORD, Joe B a Deena M ALJAWI. The need for more and better palliative care for Muslim patients. *Palliative and Supportive Care*. Cambridge University Press, 2013, 11(1), 1-84. DOI: 10.1017/S1478951512000053.

CHOONG, Katrina A. Islam and palliative care. *Global Bioethics*. Lancashire Law School, 2015, 26(1), 1-42. DOI: 10.1080/11287462.2015.1008752.

JOHNSON, Toni a Mohammed Aly SERGIE. Islam: Governing Under Sharia. *Council on Foreign Relations* [online]. 2014, , 1-5 [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <http://www.cfr.org/religion/islam-governing-under-sharia/p8034>

KHADEMI, Gholamreza, Maryam Ajilian ABBASI, Abbas BAHREINI a Masumeh SAEIDI. Customs and Desirable after Childbirth, in Islam. *International Journal of Pediatrics*. Mashhad University of Medical Sciences, 2016, 4(1), 1195-1286. ISSN 2345-5055. Dostupné také z: <http://ijp.mums.ac.ir/>

KOH, Yong Hwang Mervyn, Onn Kei Angel LEE a Huei Yaw WU. "Palliative" not "terminal" sedation. *Journal of Pain and Symptom Management*. 2009, 37(4). DOI: 10.1016/j.jpainsymman.2008.11.005.

LAIRD, Lance D, Mona M AMER, Elizabeth D BARNETT a Linda L BARNES. Muslim patients and health disparities in the UK and the US. *Archives of Disease in Childhood*. 2007, 92(10). DOI: 10.1136/adc.2006.104364.

MATERSTVEDT, Lars Johan a Georg BOSSHARD. Deep and continuous palliative sedation (terminal sedation): clinical-ethical and philosophical aspects. *The Lancet Oncology*. University of Zurich, 2009, 10(6), 529-636.



MERALI, Abbas a Shaheen MERALI. From Marriage to Parenthood The Heavenly Path. British Library Cataloguing-in-Publication Data: The Islamic Education Board of the World Federation of KSIMC, 2006. ISBN 1-898449-74-0.

MUFTI, Imam Kamil. Belief in Life after Death. The Religion of Islam [online]. 2015 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <https://www.islamreligion.com/>

Muslim Funeral Guide. *The Islamic Bulletin* [online]. 2010 [cit. 2017-04-28]. Dostupné z: <http://www.islamicbulletin.org/index.htm>

SCHULTZ, Michael, Kassim BADDARNI a Gil BAR-SELA. Reflections on Palliative Care from the Jewish and Islamic Tradition. Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine. Hindawi Publishing Corporation, 2012. DOI: 10.1155/2012/693092.

SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ. 2011. Obyvatelstvo podle věku, státního občanství a pohlaví ke dni 26. 3. 2011 [online]. Praha: Český statistický úřad. [cit. 2015-3-14]. ISBN neuvedeno. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!/stranka=podletematu&tu=30717&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>.

STACEY, Aisha. Funeral Rites in Islam (part 1 of 3): Everyone Shall Taste Death. The Religion of Islam [online]. 2013 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <https://www.islamreligion.com/>

STACEY, Aisha. What Islam says about children (part 1 of 5). The religion of Islam. 2010. Dostupné také z: <http://www.islamreligion.com/>

TAYEB, Mohamed A, Ersan AL-ZAMEL, Muhammen E FAREEDE a Hesham A ABOUELLAIL. A “good death”: perspectives of Muslim patients and health care providers. *The Annals of Saudi Medicine* [online]. 2010, 30(3), 247 [cit. 2017-03-18]. DOI: 10.4103/0256-4947.62836. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2886872/>